

Разовій раді для проведення захисту дисертації на
здобуття ступеня доктора філософії з психології та
менеджменту персоналу за спеціальностями
053 Психологія та 073 Менеджмент
(шифр ДФ 35.725.112)
у Львівському державному університеті
внутрішніх справ
(79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента

доцента кафедри загальної та соціальної психології навчально-наукового інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ на дисертаційне дослідження Кальки Наталії Миколаївни «Екзистенційні переживання здобувачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання у кризові періоди суспільства», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент

Проблематика актуальності дослідження екзистенційних переживань осіб юнацького віку не викликає жодних сумнівів. Адже війна, як глобальне та локальне явище, безсумнівно створює унікальні умови для виникнення та поглиблення екзистенційних питань, пов'язаних зі смертністю, сенсом життя, свободою та відповідальністю. У контексті військових дій в країні переживання набувають особливої гостроти та специфічних рис у юнацькому віці.

Дисертаційне дослідження Кальки Н.М. фокусує та акцентує на характерних особливостях екзистенційних переживань у кризові періоди, що доводить актуальність досліджуваної теми роботи. Адже екзистенційні переживання особистості посилюють антагонізм між життям та смертю, посилюють стан тривоги та небезпеки, актуалізуючи питання смертності та її впливу на життя людини. Реалії війни для молодих людей постійно супроводжуються переживаннями власної екзистенції, що призводить до втрати

контролю та відчуття безсилля, посиленому осмисленні життя, пошуку нових цінностей або ж навпаки втраті віри у майбутнє.

Кризова реальність, у якій перебуває молода людина, руйнує життєву мотивацію та плани на майбутнє і в цілому ускладнює процеси формування гармонійної особистості.

Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідних тем навчально-наукового інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (2019-2021 рр.) та «Психологія особистості фахівця в умовах військового часу та поствоєнної реабілітації» (початок – 2022 р.).

Вивчення тексту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота є результатом досить глибокого та ретельного теоретичного аналізу досліджуваної проблеми. Дисертанткою чітко визначені мета, об'єкт та предмет дослідження, окреслені його основні завдання. Обрана теоретико-методологічна основа дослідження повною мірою відповідає заявленим меті та предметному спрямуванню. Рецензована дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел (203 найменувань).

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні аспекти вивчення екзистенційних переживань у структурі особистості юнацького віку» дисертантка в повній мірі розкриває передумови та особливості виникнення екзистенційних переживань через призму екзистенційних викликів сучасності (війна, економічна та політична нестабільність тощо) та характеристики специфіки становлення особистості у юнацькому віці, акцентуючи на кризовій реальності, що пролежує саме такий тип переживань. У пункті 1.1. знаходимо навіть модель взаємозв'язку кризової реальності, екзистенційної ситуації та екзистенційних переживань особистості (ст. 29) як спробу схематично пояснити зв'язок цих явищ.

У теоретичному розділі дисертаційного дослідження авторка здійснює глибинний філософський та психологічний огляд проблематики екзистенції та екзистенційних переживань, опираючись на психоаналітичні, гуманістичні та екзистенційні теорії та концепції.

Враховуючи багатоаспектність та багатфакторність впливу кризового періоду на екзистенційні переживання особистості молодшої людини, авторка дисертації робить достатньо успішну спробу у створенні авторської багаторівневої моделі екзистенційних переживань. Ця модель дає можливість всебічного та повноцінного розуміння досліджуваної проблематики, проте подекуди дискусійним є виокремлення саме п'яти рівнів, а саме буттєвого, епігонального, аксіологічного, персонального і трансперсонального (с. 70, Рис.1.3.).

У другому розділі дисертації – «Емпіричне дослідження особливостей екзистенційних переживань здобувачів закладів вищої освіти у кризові періоди суспільства» представлено етапи та організацію емпіричного дослідження, здійснено детальний опис вибірки дослідження та обраних методів та методик.

Авторкою обрано психодіагностичні методики, які дозволяють ґрунтовно дослідити екзистенційні переживання здобувачів вищої освіти через психологічний аналіз параметрів особистісної зрілості, базових переконань, складників екзистенції та цінностей.

Опрацювання даних емпіричного дослідження з використанням методів математичної статистики дозволило дисертантці максимально цілісно та науково обґрунтовано продемонструвати отримані результати. Результати описової статистики, кореляційного, порівняльного, факторного та кластерного аналізу чітко та послідовно відображають особливості екзистенційних переживань здобувачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, а саме рівні та показники прояву складників екзистенції, цінностей, базових переконань, профіль показників особистісної зрілості, рівень переживання стресу (описова статистика), порівняльний аналіз курсантів та студентів за основними показниками психодіагностичних методик (t-критерій Стьюдента), порівняння груп здобувачів освіти відповідно до рівня прояву стресу (однофакторний дисперсійний аналіз), визначення основних взаємозв'язків між показниками психодіагностичних методик (кореляційний аналіз), виокремлення латентних факторів (факторний аналіз) та типологія екзистенційних здобувачів вищої освіти для усієї вибірки та осіб з низьким,

пороговим та достатнім рівнем стресостійкості (кластерний аналіз).

Особливої уваги заслуговує використання дисертанткою асоціативного тесту та якісного аналізу анотацій до книги про власне життя досліджуваними, результати яких було ретельно проаналізовано та інтерпретовано, базуючись на емоційно-почуттєвій мотиваційній, ціннісно-смысловій, соціальній сферах. Аналізуючи зміст анотацій та картинок-асоціацій до слів «життя» та смерть авторка дисертації занурюється у детальний психологічний аналіз змісту слів, символіки, кольорів та образів, що безперечно дає підстави робити висновок про її інтерпретаційну компетентність та достатній рівень обробки якісного матеріалу дослідження з використанням теоретичних узагальнень та логічних висновків.

У третьому розділі дисертаційного дослідження представлено авторську програму, що містить низку технік різних психокорекційних та психотерапевтичних напрямків (арттерапія, гештальттерапія, екзистенційний аналіз, логотерапія, позитивна психотерапія) майстерно поєднаних у змістові блоки програми, що відповідають основним рівням екзистенційних переживань відповідно до запропонованої у Розділі 1 пункті 1.5. «Теоретична модель екзистенційних переживань у кризовій реальності сучасного юнацтва».

Авторка роботи вміло поєднує використання блоків програми відповідно до визначеної типології екзистенційних переживань здобувачів вищої освіти, як-от афективний блок у роботі з фаталістичними бунтарями та незалежним гедоністами, перцептивно-когнітивний (з усіма чотирма типами), а сенсоінтраційний блок та його техніки здебільшого орієнтовані на роботу з екзистенційними гуманістами та екзистенційними індивідуалістами-емпатами.

Загальні висновки адекватно відображають зміст дисертаційного дослідження, а додатки містять цікаві матеріали, що вдало його доповнюють та коментують.

До безперечних переваг дисертації можна віднести:

- чітку структурованість роботи, що дозволила авторці розглянути предмет дослідження у зрізі філософських та психологічних концепцій та відповідно визначити основні параметри дослідження;

- валідний методичний інструментарій на основі якого вдалося побудувати емпіричне дослідження;
- вміння та здатність дисертантки ретельно опрацьовувати та детально інтерпретувати емпіричний матеріал з використанням методів математичної статистики, коректно тлумачити результати та вміло підкреслювати це ілюстративними матеріалом (таблиці, діаграми). Так, зокрема, створена авторська теоретична модель екзистенційних переживань у кризовій реальності сучасного юнацтва знайшла своє емпіричне підтвердження та обґрунтування в розділі 2;
- практична значущість дисертаційного дослідження, результати його можуть бути використані під час організації психоконсультативної роботи із здобувачами вищої освіти та під час проведення навчальних занять (практикумів) із здобувачами вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» («Практикум з психології особистості», «Основи арттерапії», «Практикум з психологічного консультування», «Практикум з психокрекції»).

Водночас, дисертаційне дослідження містить певні дискусійні положення, що дає підстави для висунення таких зауважень:

- У пункті 1.1. Розділу 1 «Емоційно-екзистенційні виклики сучасності як передумова виникнення екзистенційних переживань особистості» доцільно було б детальніше описати кризовий період із характеристикою його соціальних, економічних, політичних та культурних змін.
- У теоретичній моделі вартувало б додати ще один рівень (наприклад, абсолютний рівень), що відображає рівень абсолютного суб'єкта, беручи до уваги рівні інтегральної суб'єктності представлені у таблиці 1.2. (с. 51).
- У теоретичній моделі у представленому 4 (персональному) та 5 (трансперсональному) рівнях фігурують поняття «самоздійснення», «життєтворчість», тому з метою діагностики рівня цих феноменів слід було підібрати валідний та надійний психодіагностичний інструментарій та використати у емпіричному дослідженні.
- У дисертаційній роботі подекуди зустрічаються стилістичні та граматичні помилки.

Вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка має вагому наукову новизну, теоретичне та практичне значення

Дисертаційне дослідження Кальки Наталії Миколаївни «Екзистенційні переживання здобувачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання у кризові періоди суспільства» за своїм змістом, науковим рівнем та оформленням є завершеним науковим дослідженням, що відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (із змінами), та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (із змінами), а її авторка, Калька Наталія Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент.

РЕЦЕНЗЕНТ:

**доцент кафедри загальної та
соціальної психології
навчально-наукового інституту управління,
психології та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат психологічних наук, доцент**

Ольга УГРИН